

ČESKÉ TĚLOVÝCHOVNÉ SPOLKY NA ÚZEMÍ ČESKÉHO SLEZSKA: OD POČÁTKU DO NUCENÉHO ZÁNIKU¹

Kristýna Folwarczná – Richard Moravec

Kristýna Folwarczná – Richard Moravec: Czech gymnastical movement in Czech Silesia: From its origin until its forced termination

Gymnastical movements personated a backbone of many nations, including people in Austro-Hungarian Empire. Czech were often inspirated by germanic physical syndicates and created own similar fellowships. Firstly was established Sokol from which were deteached Workers' Gymnastic Union (DTJ) and Orel. After the Great war czech comrades instituted Wokers' Gymnastic Federation (FDTJ). Our research is deal with mentioned czech physical associations in the Czech lands with the orientation to the Opava and Těšín Silesia regions. We described an origins in question groupments, their activities and movement's backgrounds. In the text were appointed an important events for every gymnastical associations. The certain part is concentrated by a compare of these fellowships. The submitted work refer how all of mentioned gymnastical movements helped to development and spread Czech national awareness in Opava and Těšín Silesia. Cultural, enlightenment, educational, gymnastical and later sport aspect gained this areas new impulses to dissemination from which this regions extract to nowadays. Membership in named associations show us national, political, religious, cultural and social stratification people living in Opava and Těšín Silesia.

Key words: Sokol, Orel, Workers' Gymnastic Union (DTJ), Wokers' Gymnastic Federation (FDTJ), gymnastical movement, physical education, body history, social activities, first republic era

Úvod

Tělesná aktivita je s lidmi spojena od počátku jejich existence. Postupným vývojem společnosti si lidé začali stále více uvědomovat příznivé účinky cvičení na fyzickou stránku člověka. Díky nástupu industrializace a urbanizace v 19. století došlo k vymezení pracovní a popracovní doby. Získaná občanská práva společně s bohatnutím středních vrstev se odrážela ve způsobu trávení volného času. Všechny jmenované záležitosti stály u zrodu prvních spolků, jež posléze doplnily první spolky zaměřující se na tělocvik. Důležitým aspektem tělocvičných sdružení bylo nacionalistické zaměření kladoucí důraz na individualismus a osobní požitky cvičence. Tělocvičná hnutí vznikala v důsledku napoleonských válek. Uvedené myšlenky zakořenily především v německy mluvícím prostředí a na jejich základech se ustanovily první turnerské spolky. Změna nastala po roce 1848, kdy se tělesná výchova zaměřila na masy aplikující tělesnou výchovu převážně k vojenským účelům. Důraz se ovšem stále kladl na nacionalismus a tělocvičná cvičení. Předkládané ideje převzali v druhé polovině 19. století zakladatelé Sokola, jakožto prvního českého tělovýchovného spolku. Na přelomu 19. a 20. století doplnily Sokola Dělnické tělocvičné jednoty a posléze i Orel. Krátce po vzniku Československa se dotvořil obraz největších českých tělovýchovných spolků utvořením Federace proletářské tělovýchovy.²

1 Tato studie vznikla v rámci grantového programu NAKI: *Velký historický atlas českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu*, DG18P02OVV047. Označení „České Slezsko“ používáme v souladu s Dan GAWRECKI a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, Opava 2003, s. 18–19.

2 Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016, s. 25–89.

Fenomén tělovýchovy a tělovýchovných spolků podněcoval na celostátní úrovni zájem českých badatelů a badatelek už od dob meziválečného Československa.³ Rozmach publikací zabývajících se zmíněným tématem nastal za komunistické vlády, která zvýrazňovala především úlohu dělníků v tělovýchově.⁴ Po pádu komunistického režimu se uváděným předmětem zájmu věnoval zejména Marek Waic,⁵ ale také někteří další badatelé.⁶ Zájem odborníků o tělovýchovu vztahující se k území Českého Slezska byl pochopitelně menší než na celostátní úrovni. I přesto zde vzniklo, obzvláště v nedávné době, několik cenných děl informujících o zdejší tělovýchově.⁷

Cílem předkládané studie bude přiblížit existenci dříve uvedených tělovýchovných spolků na území Českého Slezska. Pro lepší přehlednost jsme nejprve uvedli základní charakteristiku k dané organizaci na celozemské úrovni. Následně se zaměříme na slezské území rozdělené pro snazší přehlednost na Opavské a Těšínské Slezsko. Každé organizaci věnujeme několik stránek zahrnujících jejich vývoj od samotných počátků, přes válečné události a následný meziválečný rozkvět ukončený 2. světovou válkou. Krátce objasníme pokusy o znovuustavení uváděných sdružení.

U zmínovaných organizací popíšeme jejich obvyklou činnost, spolkové zázemí a významné události v historii sdružení na stanoveném území. Součástí předloženého textu bude i srovnání jednotlivých spolků, jež přinesly do všech míst kulturní oživení. Citované tělovýchovné svazy nesdružovaly pouze jednu věkovou skupinu obyvatel, ale navštěvovali je lidé všech věkových kategorií. Lidé se účastnili veřejných cvičení, divadelních představení, různých zábav, přednášek apod. Uváděné instituce tedy neměly jen tělesný aspekt v podobě různých cvičení, ale také osvětové a vzdělávací hledisko. Vše samozřejmě záleželo jednak na finančním a početním stavu daného sdružení, ale také na tom, zda existovaly prostory pro uspořádání jednotlivých akcí. Založení nového spolku přinášelo s sebou jmenované faktory napomáhající rozvoji místního společenství. Brzy si zmíněné spolky získaly sympatie v širokém okolí a staly se pevnou součástí životů místních obyvatel.

3 Prokop BUREŠ – Jan PLICHTA, *Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině*, Praha 1931.

4 Z nedůležitějších prací viz Vilém MUCHA, *K dějinám dělnického tělovýchovného hnutí*, Praha 1953; Tentýž, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, Praha 1975; František KRÁTKÝ, *Dějiny tělesné výchovy*, Praha 1963; Jiří KÖSSL – František KRÁTKÝ – Jaroslav MAREK, *Dějiny tělesné výchovy. Od roku 1848 do současnosti*, Praha 1986; Emanuel BOSÁK, *Stručný přehled vývoje sportovních odvětví v Československu*, Díl 1, Příspěvek k historii československého organizovaného sportovního hnutí, Praha 1969.

5 Jitka SCHŮTOVÁ – Marek WAIC, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998; Jiří KÖSSL – Jan ŠTUMBAUER – Marek WAIC, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2004; M. WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013; Tentýž, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha 2016.

6 Ján GREXA – Milena STRACHOVÁ, *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Brno 2011; Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016; Květoslava ŠTURSOVÁ, *1000 let tělesné výchovy a sportu v českých zemích*, Časopis Národního muzea – řada historická 172, 2003, č. 3–4, s. 113–149.

7 Neklan PARMA, *Stručný přehled vzniku a vývoje tělovýchovných spolků ve Slezsku*, in: Vlastivědný sborník slezský, II. část, ed. Antonín Lhotský, Opava 1926, s. 230–242; Miroslava NOSKOVÁ, *České tělovýchovné spolky v Pobeskydí. Místopisný přehled*, Frýdek-Místek 1994; Martin PELC, *Struktury opavského sportu 1850–1938*, Opava 2009; Martin SOSNA, *České tělocvičné spolky v Hradci nad Moravicí do sjednocení tělovýchovy roku 1948*, Vlastivědné listy. Časopis pro dějiny, umění, přírodu a dnešek 39, 2013, č. 2, s. 8–13; Ilona MATEJKO-PETERKA – Ondřej HANIČÁK – Martin JANÁK, *Spolkový život ve Slezsku. Spolky ve světle dochovaných památek*, Opava 2016, s. 7–51.

Pochopitelně, že všechny spolkové aktivity Češi nejprve praktikovali v Sokole, následně pak vlivem odštěpení rovněž v dalších zmiňovaných spolcích. V oblastech s větším náboženským citěním se zakládaly hlavně orelské jednoty, naopak v blízkosti měst a průmyslových podniků vznikaly zejména Dělnické tělocvičné jednoty a později též Federace proletářské tělovýchovy. Politické názory také usměrňovaly příslušnost ke spolku, jelikož každá z organizací reflektovala ideologii jedné parlamentní strany. Na základě příslušnosti lidí k některému z uvedených spolků si lze utvořit představu o národnostní, politické, náboženské, kulturní a sociální stratifikaci zdejší společnosti. Studie může napomoci dalším vědním oborům jako například sociologii, sportovním vědám anebo kulturní antropologii.

Rozvoj sokolského hnutí v české části Slezska od jeho vzniku do roku 1938

Vzrůstající spolková aktivita typická pro poslední čtvrtinu 19. století, která byla zapříčiněna změnou legislativy,⁸ umožňující utvářet spolky na základě práva ohlašovacího, měla mimo jiné vliv také na vznik první české tělovýchovné jednoty. V roce 1862 byla založena pány Miroslavem Tyršem, Jindřichem Fügnerem a dalšími společníky tělovýchovná jednota Sokol. Filozofickou ideou sokolského hnutí se stalo propojení tělesných cvičení spolu s upevňováním nacionalismu, která byla vystavěna na základě Tyršovy tělovýchovné soustavy (prostrná gymnastická cvičení).⁹ Idea sokolského hnutí a cvičení v něm se stala velice populární a řady členstva se velice rychle rozrůstaly spolu s počtem nově vzniklých jednot. Díky novým jednotám vznikla potřeba zastřešující organizace, kterou se v roce 1889 stala Česká obec sokolská. Nedlouho poté vznikla také Moravsko-slezská obec sokolská. V období před a během první světové války činovníci sokolského hnutí aktivně participovali na podpoře zahraniční činnosti T. G. Masaryka a na činnosti podporující vznik nezávislého československého státu. I díky tomu byla oficiálně roku 1915 činnost České obce sokolské výnosem Ministerstva vnitra zrušena. Oficiální zákaz této organizace však neměl zásadní dopad na praktickou činnost uvnitř jednot na úrovni krajů. Snaha o udržení činnosti sokolských jednot během válečného konfliktu byla enormní, nicméně jejich aktivitu citelně zasáhla mobilizace značné části členstva. Proto byla omezena na tzv. organizační minimum (pravidelné schůze).¹⁰ Krátce po vyhlášení samostatného československého státu v říjnu roku 1918 se oficiálně obnovila činnost České obce sokolské.

V prvorepublikovém období se sokolské hnutí těšilo obrovské popularitě a na svém vrcholu se ocitlo v roce 1929, kdy se k Sokolu hlásilo až 629 tisíc členů.¹¹ V průběhu třicátých let se aktivní členská základna Sokola razantně nezměnila, ačkoliv se Československo nacházelo uvnitř ekonomické krize, finanční stabilita jednot umožnila členstvu setrvat v jeho řadách. K zásadnímu zvratu došlo roku 1938, kdy byly pohraniční oblasti okupovány nejdříve Poláky a posléze Němci. Sokolské jednoty byly zakázány a členové Sokola velice často perzekuováni. Došlo také k destrukci spolkových archivů a knihoven.

8 Zákon č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím.

9 Svě teze upřesňuje ve svém díle: Miroslav TYRŠ, *Náš úkol, směr a cíl. Myšlenky, cíle a poslání PhDr. Miroslava Tyrše*, Praha 1918.

10 Zemský archiv Opava (dále jen ZA Opava), Policejní ředitelství Moravská Ostrava (dále jen PŘMO), Tělocvičná jednota Sokol Orlová (1895–1936), NAD č. 67.

11 J. KÖSSL – J. ŠTUMBAUER – M. WAIC, *Vybrané kapitoly z dějin*, s. 110–120.

S příchodem druhé světové války se činnost Sokola utlumila.¹² Na řadu se myšlenka hromadného obnovení jednot dostala až v roce 1945 a 1946, kdy se jednoty s velkou dávkou optimismu snažily navázat na činnost předválečnou. Nicméně ani v tomto období netrvala činnost Sokola příliš dlouho. Ambice komunistického převratu v roce 1948 učinily ze Sokola jednu ze zastřešujících organizací tzv. sjednocené tělovýchovy a projevila se zde urputná snaha o vymazání dlouholeté sokolské tradice.

Sokol na Opavsku.

Spolkový život se začal v české části Slezska rozvíjet krátce po pádu Bachova absolutismu, v šedesátých letech 19. století. Výrazem počínající národní emancipace se staly tzv. tábory lidu, prostřednictvím nichž lidé dostali příležitost se přihlásit k českému jazykovému táboru. Zmíněné události nicméně zůstaly dlouho dobu bez odezvy. Prvním oficiálním českým spolkem se stala roku 1877 Matice Opavská. Samotný vznik sokolských jednot byl podnícen reakcí na rozvoj turnerského hnutí, ke kterému docházelo převážně v padesátých a šedesátých letech 19. století. Filozofie turnerského hnutí propojila myšlenku tělesných cvičení, fungující na principech Jahn-Eiselenova cvičebního systému, s nacionální myšlenkou. Podobně jako v případě sokolských jednot, jejichž existence se postupem času stala vyjádřením češství. První tělovýchovná jednotka Sokol zde vznikla v Opavě roku 1884. Ustavující schůze spolku se uskutečnila za účasti osmnácti zakládajících členů. Starostou první sokolské jednoty ve Slezsku byl zvolen Jan Kolofik, jehož osobnost ztělesňovala výraz sokolských myšlenek.¹³

První léta existence opavského Sokola strávili jeho členové cvičením v provizorních podmínkách, až v roce 1897 byla jednotou zakoupena budova bývalé synagogy, kterou jednotáři transformovali v Sokolovnu. Avšak z nedostatku finančních prostředků se jednotka musela této nemovitosti později vzdát. Podobné potíže se zajištěním stálého cvičebního prostoru jednotu pronásledovaly po celou dobu její existence.¹⁴

Organizačně se tato jednotka začlenila pod správu Moravsko-slezské obce sokolské až ze značným odstupem času, roku 1891. Činnost opavského Sokola na počátku devadesátých let byla spíše v útlumu. Nárůst aktivity se projevil až se ziskem vlastní tělocvičny. Velice významnou se stala spolupráce opavského Sokola s jízdni tělovýchovnou jednotou Přemysl, založenou roku 1888, která působila spíše ve venkovské oblasti. V roce 1894 došlo k založení druhé sokolské jednoty v Porubě. Tato jednotka v prvním roce své existence čítala 19 členů místních a 21 členů obyvatelstva z okolních obcí. Poprvé jednotka veřejně vystoupila u příležitosti skupinového cvičení o rok později v Klimkovicích. Porubská jednotka byla, co se týče vlastních cvičebních prostorů mnohem ambicióznější vzhledem k tomu, že již v roce 1901 disponovala financemi pro výstavbu vlastní sokolovny. Častá organizovaná putování členů opavského Sokola po blízkých vesnicích a přilehlém okolí měla za následek vzrůst oblíbenosti sokolské myšlenky, která brzy zakořenila také na opavském venkově. Do první světové války zde vzniklo celkem šest menších sokolských jednot.¹⁵

12 Státní okresní archiv Karviná, Sokol – TJ Dolní Suchá, Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Dolní Suché (1918–1949) NAD č. 1430.

13 ZA Opava, Severomoravský krajský národní výbor (dále jen Sm KNV), TJ Sokol (1884–1951), NAD, č. 434.

14 M. PELC, *Struktury opavského sportu*, s. 158–161.

15 Ludvík NOVÁK, *Rozmach sokolské myšlenky na Opavsku v prvním desetiletí národní samostatnosti*, Opava

Jednou z prvních menších obcí, v níž se úspěšně ujala sokolská myšlenka, byla jednotka v Hradci-Podolí (1907), jejíž členstvo se aktivně angažovalo ve vesnických slavnostech a cvičeních. V této oblasti činnost jednoty narážela zejména na odpor z německé části obyvatelstva. Pokusy o veřejná cvičení byly často mařeny, proto k prvnímu veřejnému vystoupení hradecké jednoty na domácí půdě došlo až v roce 1910. Další nově vzniklou sokolskou jednotou se stal Sokol v Kylešovicích (1911), kde již v období prvního desetiletí 20. století probíhal poměrně čilý spolkový život. Sdružovali se zde divadelní ochotníci nebo Dělnická vzdělávací jednotka. Vznik této jednoty byl iniciován mladými členy opavského Sokola. Již k ustavující schůzi se sešlo skoro sedmdesát členů. Ve stejném období vznikla také sokolská jednotka v Háji (1911). Podobně jako v případě kylešovické jednoty vznikla z iniciativy opavských Sokolů také jednotka ve Velké Polomi (1911).

Zde se původní myšlenka založení sokolské jednoty setkala s nesouhlasem ze strany místní fary a konzervativních spoluobčanů, kteří aktivně trvali na založení tělovýchovné jednoty Orel. Navzdory tomuto nesouhlasu se sokolská jednotka ustanovila a velice brzy se těšila čilé aktivitě v počtu až 70 členů. Rok poté (v roce 1912) došlo k ustavení ženského odboru jednoty. V roce 1914 následovalo založení jednot v Plesné a Krásném Poli.¹⁶

Během první světové války činnost uvnitř sokolských jednot na Opavsku až na pár výjimek utichla. Aktivní byla během konfliktu pouze jednotka v Plesné a samotné Opavě. Zbytek jednot trpěl ochromením v důsledku mobilizace značného počtu členstva. Činnost se probudila zpět k životu již v průběhu roku 1918. K úplnému obnovení většiny jednot však došlo až po vyhlášení republiky. Všechny nové sokolské jednoty po první světové válce vznikly odštěpením z opavského Sokola nebo Sokola Háje. V roce 1919 vznikly nové jednoty, mezi něž patřila například Jaktař, Štítina, Mokré Lazce, Holasovice, Dolní Životice, Slavkov, Krnov. Na počátku roku 1920 se přidala jednotka Smolkov, Hlubočec, Hrabyně. V roce 1921 jednotka v Komárově-Kravařově, Štáblovicích a Skřipově. Mezi jednoty, které vznikly s větším časovým odstupem, patřil například Sokol Kravaře a Pustá Polom. Poválečná činnost uvnitř sokolských jednot byla poznamenána především vzrůstající oblibou DTJ, které způsobily značný odliv členstva. Ve výsledku měl tento jev pozitivní dopad na ideovou pospolitost, vzhledem k tomu, že součástí jednot zůstalo členstvo ideově pevně ztotožněné se sokolstvem.¹⁷

Sokol na Těšínsku.

Rozvoj sokolské tělovýchovy na Těšínsku reagoval na vznik a vývoj sokolství v ostatních regionech Čech, Moravy a Slezska. Ačkoliv byla geopolitická situace v Těšínské části Slezska značně ovlivněna národnostní skladbou obyvatelstva, jako tomu bylo v případě Opavska, došlo k prvotnímu impulzu v rozvoji Sokolstva z iniciativy polského etnika, jež se inspirovalo příkladem českého národně emancipačního hnutí. Díky tomu vznikla první polská sokolská jednotka na tomto území v Těšíně roku 1891, která měla za cíl posílit polské národní vědomí v této oblasti. Tuto jednotu, podobně, jako tomu bylo v případě sokolských jednot na Opavsku, postihla v prvním desetiletí existence značná absence aktivní činnosti členstva. Jednotka posílila aktivitu až po roce 1900, kdy v ní do-

1928, s. 43–60.

16 Tamtéž.

17 ZA Opava, Sm KNV, TJ Sokol (1884–1951), NAD, č. 434.

šlo k významným personálním změnám a na místo starosty byl zvolen profesor místního polského gymnázia Jan Kukucz.

Nově vzniklá jednota přejala kompletní systém Tyršovy gymnastické soustavy a implementovala jej do své vlastní spolkové činnosti. Samozřejmostí byla také kulturní a osvětová činnost, která měla za cíl pozdvihnout polského národního ducha. S tím se pojí také snaha jednoty šířit myšlenku sokolství do širokého okolí, realizovaná v podobě častých výletů do oblastí se silnou polskou základnou.¹⁸

Čtyři roky po založení polské jednoty Sokol byla založena jednota v Orlové (1895).¹⁹ Snaha o založení české sokolské jednoty v této oblasti reagovala na vzrůstající národně emancipační vědomí, které zde bylo posíleno skrze několik skromných národopisných výstav, které v místním obyvatelstvu (zvláště pak učitelstvu) zažehly myšlenku na založení sokolské jednoty. Dalším členem v řadě nově vzniklých českých sokolských jednot byla jednota v Lazích (1904),²⁰ která se stala mateřskou jednotou Sokola v Dolní Suché (1910),²¹ jež byla centrem mohutné sokolské aktivity. Následována byla vznikem Sokola v Doubravě (1910).

V období před první světovou válkou sokolské jednoty v oblasti svou činnost teprve probouzely. Činnost jednot spočívala v pravidelné tělovýchovné aktivitě, která se postupně rozrostla také na kulturní činnost, konkrétně ochotnické divadlo a mužský pěvecký sbor. Vypuknutí první světové války a mobilizace značné části členstva sokolských jednot ochromila aktivitu uvnitř Sokola. Během válečného konfliktu se činnost zúžila na absolutní minimum. Toto provizorium trvalo až do roku 1918. Činnost sokolských jednot poté nabyla nového významu, kdy se její členové jako součást ozbrojených složek tzv. Stráže svobody podíleli na ochraně bezpečnosti obyvatel sporného území Těšínska.²²

V roce 1919 vznikla jedna z nejvýznamnějších a členstvem také nejpočetnějších jednot v Karviné.²³ Díky vlně obrovského zájmu o cvičení v Sokolu, množství nově vzniklých tělovýchovných jednot kontinuálně vzrůstalo. V důsledku toho vznikly odbočky karvinské jednoty ve Stonavě, Starém Městě u Fryštátu a Darkově. Mnohé z nich se díky stabilní členské základně a bohaté tělovýchovné činnosti v následujících letech osamostatnily (Stonava 1927).

Některé jednoty ovšem neměly tak jednoduchou startovní pozici a jejich vznik byl provázen mnohými obstrukcemi. Konkrétně jednota v Dolní Lutyni, která vznikla (1921) na popud pedagogů přichozích z různých koutů Čech a Moravy, kteří obsadili pracovní místa v nově vzniklých českých školách. V důsledku toho byla aktivita sokolské jednoty nejčtenější v průběhu školního roku, a naopak stagnovala v období prázdnin, kdy se učitelé vraceli zpět do svých dřívějších domovů. S počátečními obtížemi se snažila vyrovnat jednota v Orlové Zimním Dole (1921),²⁴ kde většina polsky hovořícího obyvatelstva in-

klinovala spíše k pěstování dělnické tělovýchovy či k orelským jednotám. I přes prvotní nesnáze se členstvu jednoty podařilo udržet místního Sokola při životě. Aktivita uvnitř sokolských jednot v této oblasti v období první republiky rostla, jednoty se těšily stabilním členským základnám, které byly původcem poměrně vysokých finančních zisků.²⁵

Samotná tělovýchovná činnost Sokola navazovala na tradiční tělovýchovu, která byla definována Tyršovým gymnastickým systémem tělesných cvičení mužů, mládeže a dorostu. Po roce 1910 se uvnitř sokolských jednot začalo v hojně míře rozvíjet také cvičení žen a ustavily se ženské odbory. Kromě tělovýchovy se do popředí aktivity sokolských jednot dostala také vzdělávací činnost. Oblíbenými se staly přednášky o historii a podstatě Sokola či přednášky o české gramatice a pravopisu. Z hlediska kulturního vyžití byl většinou uvnitř každé jednoty ustaven divadelní odbor pořádající ochotnická představení. Četné byly také koncerty a večerní zábavy. V průběhu roku se pořádaly také mnohé slavnosti u výročí významných událostí, nejčastěji k oslavné uctění památky Mistra Jana Husa či v podobě svatováclavských oslav. Pravidelně se opakovaly také vánoční či silvestrovské oslavy, oblíbené bylo také specifické masopustní karnevalové veselí v podobě rozverných slavností Šibřinek.²⁶

Značná finanční vyspělost a stabilita Sokola oproti ostatním tělovýchovným jednotám dovozovala jeho členům financovat nákup gymnastického náčiní, pronájem venkovních cvičišť či tělocvičen. Některé jednoty se dokonce pouštěly do vlastního podnikání, které spočívalo například ve výstavbě a provozu letního koupaliště či vlastního kina.²⁷

Konjunktura sokolské aktivity byla přerušena až rokem 1938 vlivem polské a následně německé okupace území, mající za následek cílenou likvidaci sokolských jednot, perzekuci jejího členstva a veškerého movitého majetku.²⁸ Ke snaze jednot o znovuoživení došlo již na konci roku 1945 a hlavně v průběhu roku 1946. Nicméně zatím co jednoty nestačily nastartovat plnohodnotnou činnost, se staly zásadní organizační složkou plánu sjednocení tělovýchovy vytvořeným v roce 1948.

Rozvoj orelského hnutí v české části slezka od jeho vzniku do roku 1938

Tělovýchovná organizace československého Orla se začala formovat již na počátku 20. století a plynule navazovala na činnost katolických spolků, jako byly Jednoty katolických tovaryšů, Spolky katolického tovaryšstva či Svatojakubské jednoty. Potřeba vytvoření svébytných katolických tělovýchovných jednot vycházela z negativního přístupu Sokola ke katolicismu a klerikalismu. První katolické tělovýchovné odbory vznikly při spolcích Katolických tovaryšů, například v roce 1902 vznikl tělovýchovný odbor při jednotě katolických tovaryšů v Líšni u Brna.

K velkému zásahu do struktury katolických tělovýchovných odborů došlo v roce 1904 při příležitosti čtvrtého sjezdu strany Křesťansko-sociální, která tímto oficiálně posvětila vznik tělovýchovných odborů při každé místní organizaci strany. Podobně jako Sokolstvo pěstovalo tělovýchovu v těsném vztahu s národně emancipačními myšlenka-

NAD č. 404.

25 Tamtéž.

26 SOKA Karviná, Sokol – TJ Karviná, Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Karviné (1919–1948), NAD č. 86.

27 Tamtéž.

28 SOKA Karviná, Sokol – TJ Dolní Suchá, Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Dolní Suché (1918–1949), NAD č. 1430.

18 *Towarzystwa sokole na Śląsku Cieszyńskim. Pamiętnik wydany dla uczenia Dwudziestoleciaistnienia Sokola Karwinskięgo*, Fryštát 1924, s. 4–5.

19 ZA Opava, PŘMO, TJ Sokol Orlová (1895–1936), NAD. č. 67.

20 Tamtéž.

21 SOKA Karviná, Sokol – TJ Dolní Suchá, Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Dolní Suché (1918–1949), NAD č. 1430.

22 SOKA Karviná, Sokol – TJ Karviná, Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Karviné (1919–1948), NAD č. 86.

23 Tamtéž.

24 SOKA Karviná, Sokol – TJ Orlová II. Zimný Důl, Kronika TJ Sokol Orlová II. Zimný Důl (1921–1939),

mi, křesťanské tělovýchovné jednoty pracovaly na principu vztahu tělovýchovy a reflexe křesťanské víry. K zásadnímu přelomu v organizační struktuře tělovýchovných odborů došlo v roce 1908, kdy vznikly křesťanské tělovýchovné odbory také v řadách dělnictva. Tyto organizace byly pojmenovány podle vzoru slovinského Orla. V krátkém časovém úseku došlo k velice zajímavé situaci, kdy vedle sebe koexistovaly jednoty křesťanského Sokola, (jež pouze přejaly název dle etablované tělovýchovné jednoty) a křesťanského Orla, (kde si členstvo utvořilo název jednoty zcela nový). Nicméně v roce 1909 již došlo ke sjednocení názvu všech křesťanských tělovýchovných organizací pod hlavičkou Orla.²⁹

Orel na Opavsku

Myšlenka orelského hnutí se velice rychle po vzniku prvních orelských jednot dostala také na území Ostravska, kde jako první vzniknul Orel v Moravské Ostravě, který se stal vzorem pro zakládání jednot ve Slezsku. Mezi ně patřily odbory ve Střebovicích (1910), dále v roce 1911 vznikl odbor ve Vratimově. Do první světové války vznikly ještě odbory ve Svinově, Porubě, Dolní Lhotě a Velké Polomi. Po první světové válce se znovuobnovené odbory na území Slezska staly součástí tzv. Ostravsko-slezského okrsku, který byl po roce 1921 přejmenován na župu. Vlastní organizační struktura Orla byla v tomto ohledu velice chaotická, vzhledem k tomu, že zde docházelo k častým změnám, které byly provedeny na úrovni župy a nebyly schváleny vedením organizace. Díky obrovskému nárůstu odborů vzniklých po první světové válce byla i samotná župa nucena reorganizovat svou vnitřní strukturu. Z toho důvodu došlo v roce 1923 ke vzniku nové Slezské orelské župy Pavla Křížkovského v Opavě. Jako protiváha této opavské župy vznikla v témže roce župa Lašská Kadlčákova. Opavská župa Pavla Křížkovského fungovala v organizační struktuře Orla od roku 1921 jako okrsek, čítající ke konci roku 1921 již 20 odborů. Později v roce 1923 byl tento okrsek jmenován samostatnou župou. Svou působnost tato župa zajišťovala na okresním území Opavy, Bílovce a později také Hlučína.³⁰

Župa byla organizačně rozdělena na dva okrsky, I. Opavský (Březová, Dolní Životice, Chvalíkovice, Jaktar, Komárov, Kylešovice, Opava-Kateřinky, Skřípov, Slavkov a Větrkovice. Do druhého okresu spadaly odbory: Budišovice, Čavisov-Dolní Lhota, Pustá a Velká Polom, Těškovice a Tísek. Aktivita orelského hnutí na Opavsku během dvacátých a na počátku třicátých let i nadále rostla, přerušila jej až německá okupace, díky níž přestaly orelské odbory na tomto území v podstatě existovat. Odbory se po druhé světové válce obnovily a kontinuálně navázaly na svou předválečnou činnost. Aktivní spolková a tělovýchovná činnost probíhala uvnitř odborů až do roku 1948, kdy se orelské odbory staly součástí plánů na sjednocení tělovýchovy.³¹

Orel na Těšínsku

K rozvoji orelských jednot v oblasti Těšínského Slezska docházelo mnohem pozvolněji. Z hlediska spolkové tělovýchovné činnosti, zde převažovala oblíbenost sokolských jednot. Vlažný vztah lidí k orelským tělovýchovným jednotám pramenil zejména z po-

stupující sekularizace společnosti, která zapříčinila ve dvacátých letech 20. století značný odliv obyvatelstva od římsko-katolické církve. Církev byla v očích mnohých (zvláště dělnické vrstvy obyvatelstva) vnímána velice negativně, o čemž svědčily i vzrůstající případy vandalismu páchaného na církevním majetku.³²

První orelské jednoty zde vznikly v Petřvaldě (1922),³³ Rychvaldě (1923),³⁴ Skřečoni,³⁵ Horní³⁶ a Dolní Lutyni (1931).³⁷ Dále vznikly také jednoty v Šenově, Slezské Ostravě, Michálkovicích, Hrušově a Orlově. S velkým časovým odstupem vznikla také orelská jednota v samotném Českém Těšíně (1932). Organizačně tyto jednoty patřily pod správu Lašské orelské župy Kadlčákovy.³⁸

Samotná činnost křesťanských tělovýchovných jednot Orel navazovala na Tyršovu gymnastickou soustavu. Běžná byla tedy prostná gymnastická cvičení. Na tělovýchovnou činnost samotnou navazovala také bohatá kulturní a osvětová činnost, která měla za cíl zasáhnout hlavně mladší a dorostenecké členstvo jednot. Pořádány byly osvětové přednášky, divadelní představení, či vycházky do přírody, jež měly za cíl vychovat tělesně zdatnou, nábožensky uvědomělou mládež. Přednášky se uvnitř těchto jednot zaměřovaly nejčastěji na obrazy ze života misionářů či politicky významných osobností. V důsledku samotné křesťanské podstaty jednot zde byly patrné značné difference oproti Sokolu, zvláště v oblasti kulturních událostí a výročí, na něž se orelstvo zaměřovalo. Pravidelné oslavy svátku sv. Václava či výročí vzniku československé republiky. Zejména v těchto okamžicích se orelské jednoty dostávaly do konfliktu se sokolskými jednotami, které každoročně manifestovaly a bouřlivě připomínaly výročí upálení Mistra Jana Husa. Vzájemné rozpory mezi těmito jednotami v extrémním případě vyústily až v ničení sokolského majetku a budovy české školy.³⁹

Nejvýznamnější událostí v historii orelských jednot se stal župní slet Lašské orelské župy Kadlčákovy v roce 1934 ve Svinově. Součástí župního sletu se stalo vojenské cvičení 8. armádního pluku, čímž chtěli Orli poukázat na připravenost svých jednot „*k obraně vlasti, národa, boha a církve*“.⁴⁰ Celá tato významná událost byla zakončena společnou mší v kostele. Podobně jako tomu bylo v případě sokolských tělovýchovných jednot, také činnost Československého Orla byla v průběhu druhé světové války přerušena. Snaha o jeho znovuobnovení se objevily krátce po skončení války v roce 1945. Nicméně podobně jako tomu bylo v případě dalších tělovýchovných jednot, se po roce 1948 stal Orel součástí snah o sjednocení tělovýchovy pod taktovkou komunistického režimu.

Orelské jednoty se staly důležitým článkem rozvoje masového tělovýchovného hnutí na Opavsku a Těšínsku, také díky tomu, že se vyprofilovaly na základě průniku křesťanských hodnot s pěstováním tělesné kultury. Ačkoliv orelské jednoty v období svého vzniku pohltily část členstva sokolských jednot, které se neztotožňovalo se sokolskou

32 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Petřvald (1922–1937), NAD č. 67.

33 Tamtéž.

34 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Rychvald (1923–1933), NAD č. 67.

35 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Skřečoni (1931–1946), NAD č. 67.

36 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Horní Lutyně (1931–1950), NAD č. 67.

37 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Dolní Lutyně (1931–1937), NAD č. 67.

38 ZA Opava, PŘMO, Lašská Orelská župa Kadlčákova (1934–1936), NAD č. 67.

39 ZA Opava, PŘMO, Jednota československého Orla Petřvald (1922–1937), NAD č. 67.

40 ZA Opava, PŘMO, Lašská Orelská župa Kadlčákova (1934–1936), NAD č. 67.

29 Počátky Orla, Orel: Křesťanská sportovní organizace. Dostupné online: http://www.orel.cz/?ukaz=pocatky_orla_morava, [cit. 25. 8. 2019].

30 Martin SOSNA, *K činnosti katolické tělovýchovné a vzdělávací organizace Československý Orel v Opavě a okolí do roku 1948*, in: Opava. Sborník k dějinám města, Opava 2010, s. 22–29.

31 Tamtéž.

myšlenkou, nikdy v průběhu své existence tyto jednoty nedosáhly takové síly, jako tomu bylo v případě Sokola.⁴¹ Právě obrovská převaha v početnosti členstva umožnila Sokolským jednotám na základě členských příspěvků a státních subvencí kumulovat větší zisk, který jednoty investovaly nejčastěji do rozvoje materiální základny jednot. Díky tomu se sokolské jednoty v kraji zasloužily o výstavbu sokoloven, venkovních cvičišť, ale také veřejných plováren. Důležité byly také investice do duševního rozvoje členstva, ať už se jednalo o rozvoj sokolských knihoven, které byly členstvu běžně dostupné či do pravidelného pořádání osvětových přednášek široké škále členstva. Sokolským jednotám nelze upřít ani specifické ekonomické chování, které je vlastní spíše podnikatelským subjektům, patrně v případě investic (například karvinského kina či plovárny), které měly cíleně generovat zisk na pokrytí dalších významných investic uvnitř jednoty (výstavby národního domu).⁴² Jednotám Československého Orla však nelze vzít prvenství, kterým se stalo zařazení branné výchovy do systému cvičení. Ačkoliv by se mohlo zdát, že byl pacifismus ústřední myšlenkou prostupující skrze katolickou tělovýchovnou organizaci, faktem zůstává, že prvky brannosti pronikly do orelské cvičební soustavy již na počátku třicátých let a výjimkou nebyla ani participace profesionálních vojenských jednotek na orelských sletech (například ve Svinově roku 1935).⁴³

Právě brannost se stala jednotícím prvkem, který v období zhoršující se bezpečnostní situace na Těšínsku v polovině třicátých let, spojil činnost všech konkurenčních tělovýchovných jednot (Sokol, Orel a DTJ).⁴⁴ Jejich společným vystoupením se stala manifestace svolaná na den výročí vzniku Československa dne 28. října 1935 do Českého Těšína, které se účastnily kromě výše zmíněných tělovýchovných jednot také většina osvětových a obranných spolků z Těšínska a Ostravska. Cílem této manifestace byla demonstrace síly a reakce na přiosťující se situaci mezi českými a polskými obyvateli pohraničního území.⁴⁵ Ačkoliv zde byla zjevná snaha o vzájemné sblížení konkurenčních tělovýchovných jednot, ani společný postup v otázce brannosti nezabránil jejich zániku v roce 1938 a pro mnohé z nich nebyla ani situace po skončení druhé světové války natolik příznivá, aby mohli navázat na svou tradici z předválečné doby.

Dělnické tělocvičné jednoty na území Českého Slezska do roku 1948

Počátky Dělnických tělocvičných jednot (DTJ) se datují do devadesátých let 19. století, kdy čeští sociálně demokraticky smýšlející dělníci začali u dělnických spolků zakládat tělocvičné odbory. K prvním zmíněným organizacím se řadí Vzdělávací spolek českých dělníků v Praze z roku 1892, jež následovala sdružení z brněnských předměstí. Za první DTJ bývá označována jednotka v Praze založená roku 1897. Podnětem pro vznik DTJ bývá označováno protistátopravní prohlášení českých sociálních demokratů vymezující se vůči českým buržoazním politickým stranám, což bylo posléze považováno za národní

zradu. V Sokole začali být dělníci méně akceptováni, a to uspíšilo vznik DTJ. Zastřešujícím orgánem všech DTJ se stal Svaz DTJČ založený roku 1903. Jednotáři přebírali ze Sokola Tyršovu cvičební soustavu a také organizační strukturu, přičemž k roku 1905 vznikaly okresy. Brzy proběhlo jisté přimknutí k Československé sociálně demokratické straně dělnické, projevující se zejména v socialistické výchově jednotářů. Příslušníci spolku pracovali zejména v dělnických profesích nemajíce finanční prostředky, i proto jednoty nedisponovaly takovým vybavením, včetně zázemí, jako třeba sokolské jednoty, což se odráželo v častých žádostech DTJ o státní podporu.⁴⁶

Roku 1908 jednotáři založili 12. okres DTJ se sídlem v Moravské Ostravě sdružující všechny slezské jednoty. Do první světové války 12. okres doplnily obvody tvořící mezystupeň mezi jednotami a okresem. Počet obvodů se rozrůstal v závislosti na počtu jednot v okrese. Mezi 12. okres a Svaz DTJČ se roku 1923 zařadil nově vzniklý 8. kraj.⁴⁷

Během první světové války došlo k útlumu činnosti jednot, které se nejenže plně obnovily po vzniku Československa, ale došlo k výraznému nárůstu jak členstva, tak činností jednot. V roce 1921 evidoval Svaz DTJČ nejvíce členů v historii, až 223 tisíc. Ve stejném roce uspořádal Svaz DTJČ dělnickou olympiádu, která měla nahradit olympiádu neuskutečnenou kvůli válečným událostem. Dělnická olympiáda se sice s velkým úspěchem uspořádala, ale těsně před jejím konáním zasáhl Svaz DTJČ rozkol mezi pravíci a levíci stejně jako v Československé sociálně demokratické straně dělnické. Vlivem rozkolu se utvořila Federace dělnických tělocvičných jednot (FDTJ), jež se stala pro DTJ největším rivalem. Naopak nejlépe vycházeli jednotáři se Sokolem, i když ani v daném případě se nedá hovořit o harmonickém stavu. Vzájemný poměr uváděných spolků se projevoval také na zkoumaném území, i když mnohdy záleželo na konkrétní situaci v daném místě.⁴⁸ K jednotám ve Slezsku neexistují žádné souhrnné statistické údaje. Nicméně z tištěných pramenů se dá vyčíst, že k roku 1920 čítal 12. okres 13 slezských jednot s celkovým počtem 347 cvičičů.⁴⁹ O dva roky později, rok po rozkolu v hnutí, zahrnoval 12. okres 72 slezských jednot s celkovým počtem 7 924 cvičenců všech kategorií.⁵⁰

Jednotáři se zúčastnili několika zahraničních dělnických olympiád (1925, 1931, 1937) i výletů, například do Lille nebo Vratislavi. DTJ se zabývaly edukační, kulturní a tělocvičnou činností (pochodová cvičení, prostná apod.). Sport byl nejprve úplně zakázán, ale postupem času začali jednotáři sport aplikovat, vyjma kopané a boxu.

V roce 1938 došlo ve jménu snah na obranu republiky ke spolupráci Sokola, Orla a DTJ, což bylo dříve nemyslitelné. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava mohly DTJ jako jediný český tělocvičný spolek nadále působit, což se vysvětlovalo socialistickou spoluprací. Svaz DTJČ přečkal válku, ale následná obnova byla ukončena událostmi úno-

41 V roce 1928 čítaly jednoty Československého Orla 103 301 členů, přičemž v roce 1929 již bylo zjištěno v řadách Sokola 629 130 člen, viz J. KÖSSL – J. ŠTUMBAUER – M. WAIC, *Výbrané kapitoly z dějin*, s. 110–120.

42 SOKA Karviná, Sokol – TJ Karviná, *Kronika Tělocvičné jednoty "Sokol" v Karviné (1919–1948)*, NAD č. 86.

43 ZA Opava, PŘMO, Lašská župa Kadlcákova (1934–1936), NAD č. 67.

44 Duch času 57, 1935, č. 211, s. 5.

45 SOKA Karviná, *Kronika TJ „Sokol“ v Karviné (1919–1948)*, TJ Orlová II. Zimný Důl, *Kronika TJ Sokol Orlová II. Zimný Důl (1921–1939)*.

46 J. SCHŮTOVÁ – M. WAIC, *Kulturně výchovná*, s. 55–61. Podrobnější informace k počátkům DTJ viz Rudolf SILABA – Leopold VAVERKA, *Dějiny Dělnických tělovýchovných jednot*, Praha 1947.

47 Zdeněk HUVAR, *Proletářská tělovýchova na Ostravsku v letech 1898–1938. Kronika*, Ostrava 1965, s. 13–20.

48 R. SILABA, *Třicet let Dělnické tělovýchovy. K výročí 25letého trvání Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých*, Praha 1928, s. 12–17.

49 R. SILABA, *Zařazení jednot dle okresů D. T. J.*, in: *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1920*, Praha 1921, s. 7.

50 *Statistické údaje zasílaly samotné jednoty, ovšem ne vždy jednoty splnily svou povinnost. Viz R. SILABA, VIII. Kraj – Moravská Ostrava – Okresy: 12, 17, 33*, in: *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1922*, Praha 1923, nestr.

ra 1948 vedoucí ke sloučení všech tělocvičných spolků do Sokola.⁵¹ Podle statistických údajů z předvečera války existovalo na sledovaném území 106 jednot.⁵² Poslední jednotná data o slezských jednotách pocházela z roku 1947, kdy docházelo k obnovám jednot, přičemž fungovalo 41 slezských jednot čítajících 4 286 členů.⁵³

Dělnické tělocvičné jednoty na Opavsku

První jednoty Opavského Slezska vznikaly roku 1908 ve Studénci⁵⁴ a Kateřinkách. Činnost kateřinské jednoty ovšem záhy ustala.⁵⁵ Do první světové války byly založeny ještě jednoty v Pustkovci a Svinově (obě 1909), Porubě (1911),⁵⁶ Klimkovicích (1912),⁵⁷ Slatině (1913)⁵⁸ a v Suchých Lazcích (1914).⁵⁹ Všechny uvedené jednoty měly velké zastoupení v celém jednotářském sdružení. Za Velké války sice došlo k utlumení činnosti vlivem odlivu členstva, tato situace ale nenastala u všech jednot, například DTJ Studénka se roku 1917 zúčastnila veřejného cvičení v Petřvaldíku.⁶⁰

Se vznikem Československa nastal rozmach zakládání DTJ primárně poblíž měst nebo u dříve založených jednot, které vypomáhaly v duchu sociálně demokratickém se vznikem nových jednot. Vznik jednot vždy souvisel s finanční situací jednotářů a také se stavem Svazu DTJČ. Mezi lety 1919–1922 došlo k založení 20 jednot, jež patřily na Opavsku k největším. Mezi ně se řadily jednoty například Chabičov-Háj, Hradec-Podolí, Kylešovice, Hrabyně nebo Hlubočec. Naopak na Hlučínsku neexistovalo mnoho jednot. Početně nejsilnější DTJ vznikaly zejména v blízkosti Ostravska, konkrétně Děhylov, Dobroslavice, Lhotka, Hošťálkovice a Martinov. Obecně se dá říct, že čím dále jednoty sídlily od Ostravska, tím byla pro ně existence složitější.⁶¹ Také na Bílovecku panovala obdobná situace. Nejvíce jednot vznikalo mezi lety 1919 - 1922, přičemž uvedená sdružení byly početně silné po celou svou existenci. K nim patřily třeba DTJ ve Svinově, Studénci, Slatině, Velké a Pusté Polomi.⁶²

51 Richard MORAVEC, *Činnost Dělnických tělocvičných jednot v okresech Hlučín a Opava do roku 1948*, Brno 2018 (diplomová práce Masarykovy univerzity), s. 25–34.

52 Do dnešních dní se nedochoval pramen evidující počet cvičenců. Viz *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1937*, Praha 1938, s. 29.

53 Národní archiv v Praze (dále jen NA Praha), Svaz Dělnických tělocvičných jednot, Dodatky, Dodatky, Praha, inv. č. 62, č. kart. 5, nefol.

54 Tělocvičný ruch. Orgán Svazu dělnických tělocvičných jednot československých 4, 1908, č. 5, s. 153.

55 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), Zemský úřad Brno, III. manipulace, DTJ Kateřinky, č. kart. 3011, č. jedn. 5001/1940, sign. IV-10-1, fol. 24.

56 *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1912*, Praha 1913, nestr.

57 ZA Opava, Dělnická tělovýchovná jednota, krajské vedení Ostrava 1911–1950, Kniha náčelnických okresů za roky 1911–1924, inv. č. 1, nefol.

58 *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1913*, Praha 1914, nestr.

59 ZA Opava, Sm KNV, DTJ Suché Lazce, č. kart. 508, sign. 262, nefol. K tématu více viz R. MORAVEC, *Činnost Dělnických tělocvičných jednot*.

60 ZA Opava, Krajský výbor DTJ (dále jen KV DTJ), Kniha náčelnických okresů za roky 1911–1924, inv. č. 1, nefol.

61 R. MORAVEC, *Činnost Dělnických tělocvičných jednot*, s. 35–60.

62 R. SILABA, *XII. okres-Mor. Ostrava ustaven 1907*, in: *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1919*, Praha 1920, nestr.; Tentýž, *Zařazení jednot dle okresů D. T. J.*, in: *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1920*, Praha 1921, s. 7; Tentýž, *VIII. Kraj –Moravská Ostrava – Ustaven 29. června 1907 – Okresy: 12, 17, 33*, in: *Statistika Svazu Dělnických*

Jednoty se vůbec neuchytily v horských oblastech a také na území s německy zastoupeným obyvatelstvem, což se projevilo na Jesenicku a Bruntálsku. Krnovsko evidovalo DTJ pouze v Krnově (1931),⁶³ Krnově-Kostelci (1946)⁶⁴ a Radimi u Krnova (1947).⁶⁵ V západní části Hlučínska nevznikla žádná jednota a problémy s činností zaznamenávaly DTJ i na zbylém území Hlučínska, jako třeba v Markvartovicích (1925).⁶⁶ Obdobná situace panovala na Odersku a Vítkovsku. Zde působila pouze jednota v Leskovci (1930–1938)⁶⁷ a po druhé světové válce ve Vítkově a Odrách (obě 1947–1948).⁶⁸

Největšími událostmi v jednotách byla veřejná cvičení. Často se jich zúčastňovalo několik jednot z okolí, jak se to stalo na veřejném cvičení v Hlubočci, kam přijely DTJ ze Slatiny, Těškovic, Pusté Polomi a Dolní Lhoty. A právě z jednoty v Hlubočci máme záznamy o pořádání divadelních představení, tělocvičných akademií, zábav, přednášek a výletů. Mnohdy se zmíněné kulturní události konaly při různých oslavách například 1. máje, 28. října, výročí upálení Jana Husa nebo narozenin prezidenta Masaryka. Zmíněné dny slavily DTJ se všemi zkoumanými spolky, krom 1. máje a připomínky Jana Husa, které neslavili zástupci Orla. Po Velké válce se v jednotách začaly prosazovat také sportovní odbory. Brzy se prosadila házená s elitními družstvy z Děhylova anebo Hradce-Podolí, případně lehká atletika v DTJ Hlubočec.⁶⁹ Jednota z Hlubočce byla typickou DTJ jak ve vztahu k veřejné činnosti, tak také k spolkovému zázemí. Spolková činnost se z důvodu nedostatku finančních prostředků prováděla v zahradách, sálech hostinců a posléze na vlastně budovaném venkovním hřišti.⁷⁰

Dělnické tělocvičné jednoty na Těšínsku

Jednoty na Těšínsku vznikaly nejdříve v blízkosti Moravské Ostravy, což je pochopitelné vzhledem k velké koncentraci dělnické populace. První jednota existovala v Kunčičkách (1900–1906),⁷¹ obnovená roku 1907.⁷² Ve stejném roce ji následovaly DTJ ve Slezské Ostravě, Radvanicích, Heřmanicích. Roku 1908 fungovaly DTJ v Michálkovicích, Zárubku,⁷³ Rychvaldu,⁷⁴ Slezském Petřvaldu, Porubě u Karviné, Šenově⁷⁵ a Hrušově.⁷⁶ Do první světové války vznikaly anebo se znovuobnovily DTJ v Muglinově (1911),⁷⁷

tělocvičných jednot československých za rok 1921, Praha 1922, nestr.; R. SILABA, *VIII. Kraj*, nestr.

63 ZA Opava, Sm KNV, DTJ Krnov, č. kart. 467, sign. 262, nefol.

64 ZA Opava, Sm KNV, DTJ Krnov-Kostelec, č. kart. 467, sign. 262, nefol.

65 NA Praha, Svaz DTJ, Dodatky, Praha, inv. č. 62, č. kart. 5, nefol.

66 ZA Opava, Zemská vláda slezská, DTJ Markvartovice, č. kart. 4770, sign. XII-909, nefol.

67 R. MORAVEC, *Činnost Dělnických tělocvičných jednot*, s. 47–57.

68 Tamtéž, s. 126.

69 Tamtéž, s. 74–87.

70 SokA Opava, Místní národní výbor Pustá Polom, (nezprac. fond); Václav JUCHELKA, *Rozvoj tělovýchovy, sportu a brannosti od roku 1948 do současnosti*, Pustá Polom 1989, s. 7.

71 ZA Opava, PŘMO, DTJ Kunčičky, č. kart. 946, sign. 211/2, nefol.

72 ZA Opava, PŘMO, DTJ Kunčičky, č. kart. 1030, sign. 592, fol. 1.

73 *Statistika Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých za rok 1913*, Praha. 1914, nestr.

74 Tělocvičný ruch. Orgán Svazu dělnických tělocvičných jednot československých 4, 1908, č. 3, s. 153.

75 Tělocvičný ruch. Orgán Svazu dělnických tělocvičných jednot československých 4, 1908, č. 8, s. 251.

76 ZA Opava, PŘMO, DTJ Hrušov, č. kart. 1037, sign. 638, fol. 1.

77 Tělocvičný ruch. Orgán Svazu dělnických tělocvičných jednot československých, roč. 7, 1911, č. 3, s. 42.

Kunčičkách, Porubě u Karviné a Dobré (všechny tři 1912). Během první světové války došlo u většiny DTJ k útlumu, ale některé jednoty zůstaly aktivní. Například jednoty Zárubek a Slezský Petřvald se účastnily již zmíněného veřejného cvičení v Petřvaldíku.⁷⁸

Po vzniku Československa a následném sporu o Těšínsko došlo k rozmachu zakládání DTJ. Dříve uvedené jednoty patřily k těm nejsilnějším na Těšínském Slezsku do druhé světové války, vyjma Poruby u Karviné⁷⁹ a Rychvaldu,⁸⁰ které byly roku 1921 postiženy rozkolem a přestoupily do FDTJ. Největší vlna zakládání jednot proběhla v blízkosti Ostravska. Čím více směrem k Beskydám, tím méně zde existovalo jednot. Na Frýdecku vznikaly nejpočetnější jednoty mezi lety 1919–1921. Řadila se zde sdružení z Bartovic, Kunčic, Frýdku, Janovic a Bašky.⁸¹ Ve fryštátském okrese probíhalo zakládání jednot kontinuálně a prakticky na celém území. Silné zastoupení měli jednotáři ve Fryštátě⁸² a také v Karviné, kde existovaly tři jednoty.⁸³ Na Českotěšínsku fungovaly pouze čtyři jednoty z toho dvě, v Dobraticích a Dolních Domaslavicích (obě 1921), se při rozkolu přidaly k DTJ.⁸⁴ Zbylé jednoty, v Českém Těšíně⁸⁵ a Třinci,⁸⁶ vykazovaly nepatrnou činnost zejména na přelomu 20. a 30. let.

Těšínské jednoty pochopitelně také oslavovaly významné dny kulturní činnosti. Sokolové a jednotáři z DTJ i FDTJ si připomínali Jana Husa nebo pořádali silvestrovské zábavy. Společně se všemi spolky slavili den vzniku státu. DTJ s FDTJ velebily také první máj. Všechny zmíněné kulturní události se odehrávaly v DTJ Hrušov. Na kulturním poli jednota vykazovala intenzivní činnost v podobě divadelních představení, různých přednášek, zejména socialistických a protialkoholních, nebo tělocvičných akademií.

S tělocvičnými prostory to místní DTJ neměly jednoduché. Často sídlily v hostincích, kde jednotáři cvičili. Posléze si vlastníma rukama budovali venkovní cvičiště. Málokdy se stalo, že by si jednota dokázala postavit vlastní stánek, jako tomu bylo v Hrušově. V DTJ chyběly finance, což ostatně dokazují četné žádosti jednot o státní podporu, za kterou jednotáři nakupovali hlavně tělocvičná nářadí. Po finanční stránce na tom byly DTJ o něco málo lépe⁸⁷ než jejich komunističtí rivalové. Naopak Sokolové následování Orly oplývali lepšími finančními možnostmi, což zejména u Sokola souviselo s mnohem větší členskou základnou. Vylicená situace jak na poli kulturním, tak z hlediska finančního, se na území Českého Slezska v ničem neodlišovala od celozemského stavu.

Nejvíce vstupovaly zdejší jednoty do veřejného života veřejnými cvičeními. Čím silnější a početnější jednoty byly, tím častěji je pořádaly. I zde docházelo k výpomoci okolních jednot, jak se to stalo při prvním veřejném cvičení v Doubravě, kam dorazili jednotáři z Prostřední Suché, Fryštátu, Karviné a Orlové. Uvedená událost byla doprovázena jed-

notářským průvodem.⁸⁸ Rovněž na Těšínském Slezsku se prosadila házená, kterou hráli zejména v Kunčičkách, Slezské Ostravě nebo Zárubku. Hrál se také podbíjená, například v Prostřední Suché anebo Lazích.⁸⁹

Největší událostí pro slezské jednotáře byly místní slavnosti. Zdejší jednoty se účastnily například II. tělocvičných slavností v Orlové roku 1931. Oslavám nechyběl slavnostní průvod doprovázený hudbou. Následovaly cvičební sestavy všech kategorií. Celkem zde vystupovalo 2 605 cvičenců. Tribuny se zaplnily do posledního místa. Účastnilo se cca 4 000 diváků. Podle jednotářů se jednalo o velký úspěch. Vše proběhlo dokonale bez jakýchkoliv problémů. Slavnosti se zakončily házenkářským zápasem.⁹⁰ Sokol uvedl nepravdivě, že slavnosti pořádal kraj DTJ, což podle autora článku nebyla pravda. Účast měly povinnou jen jednoty z Těšínska. Dále sokolové uvedli: „*Oslavě přálo počasí, a proto byla účast značná.*“ Jednotáři otiskli též postoj FDTJ k slavnostem: „*Při slavnostech v Orlově rozhazovali komunisté letáky, v nichž dštili síru a oheň na „vůdce“ a vybízeli jednotáře k opuštění DTJ.*“⁹¹

Federace proletářské tělovýchovy na území Českého Slezska do roku 1938

Federace DTJ byla komunistická tělocvičná organizace, která vznikla v roce 1921 na základě ideových rozporů v DTJ. Za zakladatele spolku se považuje Jiří Chaloupecký. Ihned po jejím utvoření uspořádali její příslušníci spartakiádu, obdobu dělnické olympiády, konanou ve stejných dnech roku 1921. Poté následovala Zemská spartakiáda v Brně (1922), Kulturní výstava FDTJ (1923) v Praze a Ostravská spartakiáda (1925).⁹² Tělocvičnou i územní strukturu převzali jednotáři z DTJ. Největší počet 160 tisíc příznivců evidovaly FDTJ roku 1922. Celkově spolek registroval nejméně příslušníků ze všech zmíněných sdružení.

Se všemi uvedenými spolky měly FDTJ velmi problematický vztah, nejvíce však s DTJ, což se projevovalo i ve Slezsku. Nicméně spolkové poměry vždy ovlivňovaly vztahy místních funkcionářů. Federativní jednoty čelily často perzekuci a pronásledování. To se týkalo hlavně školní mládeže, které státní orgány zakázaly mezi lety 1925–1936 cvičit.⁹³

Členstvo FDTJ tvořili zejména dělníci nedisponující velkými výdělky. I proto federované jednoty nevladnily skoro žádný majetek. FDTJ nedostávaly žádnou peněžitou státní pomoc jako ostatní zmíněné spolky. Správní struktura byla převzata z DTJ, tudíž se slezské FDTJ sdružovaly do 12. okresu se sídlem v Moravské Ostravě, který se podle počtu jednot taktéž dělil na obvody.⁹⁴

V roce 1926 došlo k přechodu z Tyršovy tělocvičné soustavy na tzv. Zikmundovu a také ke sloučení FDTJ, Svazu dělnických cyklistů, Rudé hvězdy a Spartakových skautů práce do Federace proletářské tělovýchovy (FPT). Jednoty se od sloučení nazývaly Jednoty proletářské tělovýchovy (JPT). Sport se nyní stal rovnocennou součástí tělovýchovy, včetně

78 ZA Opava, KV DTJ, Kniha náčelnických okresů za roky 1911–1924, inv. č. 1, nefol.

79 ZA Opava, PŘMO, JPT Poruba, č. kart. 1082, sign. 1068, nefol.

80 ZA Opava, ZVIS, FDTJ Rychvald, č. kart. 4760, sign. XII-2511, nefol.

81 R. SILABA, VIII. kraj, nestr.

82 ZA Opava, Sm KNV, DTJ Fryštát, č. kart. 445, sign. 262, nefol.

83 R. SILABA, VIII. kraj, s. 29.

84 M. NOSKOVÁ, *České tělovýchovné spolky*, s. 29–30.

85 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Mor. Ostrava 13, 1932, č. 24, s. 7.

86 M. NOSKOVÁ, *České tělovýchovné spolky*, s. 92.

87 Martin JEMELKA, *Hrušov, Muglinov a Vrbice. Kolonie dolu Albert, Hubert a Ida*, in: Ostravské dělnické kolonie II. Závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy, ed. M. Jemelka, Ostrava 2012, s. 69–74.

88 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Mor. Ostrava 15, 1934, č. 10, s. 8.

89 Duch času 36, 1934, č. 127, s. 6.

90 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Mor. Ostrava 12, 1931, č. 13, s. 1–3.

91 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Mor. Ostrava 12, 1931, č. 14, s. 2–3.

92 V. MUCHA, *Půl století. FDTJ (FRTJ) – FPT v boji za jednotu, za vítězství socialismu v naší vlasti, za budování tělovýchovné organizace nového typu*, Praha 1971, s. 10–39.

93 Tentýž, *K dějinám*, s. 155–190.

94 Z. HUVAR, *Proletářská tělovýchova*, s. 9–33.

kopané, která byla u DTJ zakázána. Změnila se též struktura FPT, kdy hlavním správním článkem se staly okresy a mezičlánkem mezi FPT a okresy byly župy.⁹⁵ Na území Českého Slezska jsme omezeni nedostatkem spolkového materiálu. Dochoval se početní stav slezských jednot pouze k roku 1931, kdy zde FPT čítala 46 jednot.⁹⁶

Z obdobných důvodů jako zákaz cvičení školní mládeže byla jednotářům zapovězena i II. Spartakiáda v roce 1928. Jednotáři totiž nazývali československou vládu fašistickou diktaturou. Změnu pohledu přinesl až sjezd FPT roku 1936. Od té doby docházelo ke zmírňování restrikcí ze stran státních úřadů. I přes veškeré problémy se FPT udržela až do roku 1938, kdy byl spolek úředně rozpuštěn. Po 2. světové válce již nebyl obnoven.⁹⁷

Federativní Dělnické tělocvičné jednoty na Opavsku

První FDTJ vznikaly na území Opavského Slezska nejprve v souvislosti s rozkolem v DTJ, tedy od roku 1921. Celkové zastoupení federovaných jednot na uvedeném území bylo minimální, což signalizovalo malé zastoupení komunisticky orientovaných obyvatel Opavského Slezska. Bohužel jsme odkázáni na naprostý nedostatek materiálů týkajících se místních jednot. Nedochovaly se žádné informace o činnosti federovaných jednot, pouze u dvou z nich (Svinov a Ludgeřovice) máme informace, že probíhaly valné hromady. U FDTJ Svinov víme, že měla družstvo házené, které sehrálo zápas proti FDTJ Slezská Ostrava.⁹⁸

Rozkol mezi komunisty a sociálními demokraty trval v DTJ Štítina u Opavy po dva roky. Poté se jednota navrátila k sociálně demokratickému Svazu DTJČ.⁹⁹ Další informace k daným sdružením ovšem schází. Krátce existovala FDTJ Studénka (1922) přemístěná v roce svého vzniku do Butovic mimo hranice Slezska.¹⁰⁰

Stejně krátký osud potkal tři následující federované jednoty. FDTJ Svinov existovala v letech 1922–1932. Dochovala se nám oznámení z valných hromad a jména funkcionářů. Roku 1932 byla JPT v nečinnosti, což potvrdil i poslední předseda spolku, podle něhož trápil spolek kvůli vystěhování nedostatek členstva. Zbytek členů nastoupil do jiných spolků.¹⁰¹ JPT Ludgeřovice fungovala jen krátce v letech 1927–1931. Také v daném případě zanikla jednota nedostatkem členstva.¹⁰² Jednotáři ve FDTJ Koberžice byli aktivní jen v období let 1924–1931. Shodně jako u předešlých dvou jednot nevládnul spolek žádný majetek a všichni členové sdružení opustili.¹⁰³ O federovaných jednotách v Opavě a Nových Sedlicích víme pouze to, že existovaly v roce 1926.¹⁰⁴

95 V. MUCHA, *Dějiny dělnické tělovýchovy*, s. 45–128.

96 V pramení scházela data o počtu členů. Viz ZA Opava, Federace proletářské tělovýchovy (dále jen FPT), Věstník 12. okres P. T., Moravská Ostrava, roč. 2, 1931, č. 2, s. 3, inv. č. 45, č. kart. 2, nefol.

97 K. ŠTURSOVÁ, *1000 let tělesné výchovy*, s. 132–133.

98 Zdeněk HUVAR – Bohumír ŠVRČULA, *Ostravská spartakiáda v roce 1925*, in: Ostrava: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Sv. 3, Ostrava 1966, s. 239.

99 Opavan. List českoslov. sociálně demokratické strany pro Slezsko a Hlučínsko 4, 1922, č. 2, s. 3.

100 ZA Opava, ZVIS, FDTJ Studénka, č. kart. 4711, sign. XII-263, nefol.

101 ZA Opava, PŘMO, JPT Svinov, č. kart. 1155, sign. 2311/1, nefol.

102 ZA Opava, PŘMO, JPT Ludgeřovice, č. kart. 1144, sign. 2055, nefol.

103 MZA Brno, Zemský úřad Brno, II. manipulace, DTJ Koberžice, inv. č. 40927/35, č. kart. 3996.

104 N. PARMA, *Stručný přehled*, s. 241.

Federativní Dělnické tělocvičné jednoty na Těšínsku

Oblast Těšínského Slezska sdružovala nejvíce FDTJ ve 12. okresu. Ihned po rozkolu (1921) přešlo k nově vznikající Federaci DTJ 17 jednot, a to včetně jednot založených před první světovou válkou. Šlo například o jednoty z Rychvaldu, Slezského Petřvaldu, Bašky, Heřmanic, Zárubku, Fryštátu a Poruby u Karviné.¹⁰⁵ V témže roce se k nim přidaly FDTJ v Dolních Domaslavicích, Horní Datyni, Dobraticích, Lazech, Vrbici a Starém Městě.¹⁰⁶

Rovněž v uvedeném případě jsme limitováni nedostatkem materiálu, nicméně dochoval se seznam existujících jednot k roku 1926. Silně početné FDTJ vznikaly na Frýdecku všude tam, kde před rozkolem působily početné DTJ, vyjma Kunčic. K tomu musíme připočítat ještě FDTJ Hranečnick, Radvanice-Lipina, Vratimov, Václavovice a Lískovec. Stejně jako u DTJ platilo též u FDTJ, že čím dál se jednoty nacházely od Ostravska, tím jejich počet klesal. Fryštátský okres měl silné zastoupení, přičemž k dříve uvedeným jednotám se zde zařadily také FDTJ Dětmárovice, Horní Lutyně a Karviná. Ve zmíněném okrese se vyskytovaly jednoty rovnoměrně. Naopak českotěšínský okres disponoval malým počtem FDTJ. Jednalo se o jednoty v Dolních Bludovicích, Soběšovicích a dříve uvedených Dolních Domaslavicích a Dobraticích.¹⁰⁷ Existovaly také FDTJ Dolní Žukov, Český Těšín (obě 1925)¹⁰⁸ a Trinec (1927).¹⁰⁹

Leckde probíhaly dlouholeté spory mezi původní DTJ a nově ustavenou FDTJ. Často se stávalo, že se některé jednoty rovnou přeměnily na federované, jinde vznikly zcela nové FDTJ. Spory se týkaly především majetku. Příkladem v daném ohledu budiž jednoty z Václavovic¹¹⁰ anebo Bartovic.¹¹¹

Zákaz cvičení školní mládeže se stal pro federované jednoty velkým zásahem, i proto mnoho sdružení jmenované nařízení nerespektovalo. Děti cvičily v jednotách i nadále, někdy dokonce i na veřejných cvičeních, jako například v Petřvaldě (1927) a v Heřmanicích (1934). Kvůli cvičení žactva se úředně rozpustily JPT ve Fryštátě a Orlové (obě 1927).¹¹² V JPT Poruba u Orlové žádal řečník v proslovu před zahradní, aby se školní mládež účastnila průvodů, což úřady zakázaly, následkem čehož úřady spolek vyšetřovaly.¹¹³

Na příkladu jednoty ve Slezském Petřvaldě ukážeme život tehdejších FDTJ. Zmíněná jednota se přetransformovala z dřívější DTJ. Také zde se odehrávaly akce k významným dnům, mezi které patřily dny republiky, oslavy Silvestra, Jana Husa nebo 1. máje. Pořádala se divadelní představení, různé pěvecké akademie či se konaly přednášky. Všechny uvedené kulturní události přebírali komunističtí jednotáři z DTJ, ovšem probíhaly v mnohem menším měřítku než u ostatních zkoumaných spolků. Snad každoroční záležitostí se stal boj proti zakazu cvičení žactva a také boj o nové jednotáře, jelikož počet členů

105 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Dělnických tělocvičných jednot čs. 3, 1922, č. 7, s. 5.

106 ZA Opava, FPT, inv. č. 47, č. kart. 2, nefol.

107 ZA Opava, FPT, Věstník 12. okres P. T., Moravská Ostrava, roč. 2, 1931, č. 2, s. 3, inv. č. 45, č. kart. 2, nefol.

108 N. PARMA, *Stručný přehled*, s. 241.

109 M. NOSKOVÁ, *České tělovýchovné spolky*, s. 92.

110 MZA, Zemský úřad Brno, II. manipulace, DTJ Václavovice, inv. č. 52700, č. kart. 3856, fol. 115.

111 ZA Opava, FPT, inv. č. 3, č. kart. 1, nefol.

112 Z. HUVAR, *Proletářská tělovýchova*, s. 60–61.

113 ZA Opava, PŘMO, JPT Poruba, č. kart. 1082, sign. 1068, fol. 41.

klesal. S tím souviselo též postupné ochabování činnosti odrážející v nedostatku financí. Uvedená jednota jako jedna z mála disponovala vlastním zázemím v podobě Dělnického domu,¹¹⁴ který používala už v dobách členství ve Svazu DTJČ. Ostatní jednoty takové štěstí neměly, většinou využívaly jen letní cvičiště nebo místnosti v hostincích. FDTJ vykazovaly ze všech uvedených spolků nejmenší finanční a členské výkazy ze všech uvedených spolků, a to nejen na území Těšínského Slezska, ale i na celozemské úrovni.

Samozřejmě jako u FDTJ, tak posléze i v JPT, zastávala veřejná cvičení nejvýznamnější dny v historii jednoty. V Heřmanicích konali (1930) jednotáři oslavu 20. let jednoty, kterou počítali od založení DTJ.¹¹⁵ Sportovní činnost se krom kopané a boxu shodovala s aktivitami v DTJ, nicméně provozovala se v menší míře. Patrně to lze přičíst nižším početním stavům FDTJ a také menším finančním prostředkům. I na Těšínském Slezsku se pořádaly sportovní akce, jako třeba běžecké závody v Horní Lutyni anebo podbíjená mezi jednotáři z Hranečnicku a Slezské Ostravy.¹¹⁶

Zdáleka nejvíce se do života místních jednotářů vryla tzv. Ostravská spartakiáda uspořádaná roku 1925 na stadionu v Přívoze, který si jednotáři sami vybudovali. Součástí oslav se stal průvod a cvičení všech složek FDTJ včetně jednotářů z celé republiky i ze zahraničí. Celkem zde cvičilo 4 600 lidí před 15 000 diváky.¹¹⁷ Jako součást slavností se uspořádaly závody a také fotbalové utkání. Spartakiádu označili komunisté za velmi úspěšnou. Vše se vyznačovalo precizností, a to jak v rámci jednotlivých předvedených výkonů, tak také v propagaci komunismu a FDTJ na Ostravsku, které podle federovaných jednotářů patřily k oporám FDTJ v rámci celé republiky.¹¹⁸ Největší rivalové, DTJ, psali o popsání slavnosti s despektem. Podle nich byly: „zkoušky započaty s hodinovým zpožděním. Nezdařeným nástupem a rozestupem do hloubky hledají své mety s velikým štěbetáním [...] Myšlenka dobrá, provedení nestejné, o přesnosti v návěku ani nemluví [...] Celkový tělocvičný ráz odpoledního vystoupení všech cvičenců, jakož i námaha všech vedoucích smazána byla tak zvanou revoluční scénou, která nebyla vůbec ukončena. Průvodu městem účastnili se všichni cvičenci v cvičebním úboru. O stejnosti tohoto, obzvláště na ulici, nemůže býti ani řeči. Hlavním účelem průvodu bylo alespoň křikem komandovaným učiniti Ostravu „rudou“ a „komunistickou“.“¹¹⁹

Závěr

Rozvoj spolkové tělovýchovné činnosti v oblasti Opavska a Těšínského Slezska byl poněkud opožděn od ostatních částí rakousko-uherské monarchie. Nástup tělovýchovné spolkové činnosti nejlépe zachytila přímo Opava, která coby multietnické město aktivně reflektovala dění na spolkové scéně. I díky tomu zde v reakci na německé tělovýchovné hnutí Turnverein byla založena tělovýchovná jednota Sokol. Se značným zpožděním reagovala na vývoj spolkové tělovýchovné činnosti oblast Těšínského Slezska, která se již v období posledního desetiletí 19. století nacházela na rozhraní mezi českou a polskou

etnicitou. Díky tomu se stal polský Sokol jedním z prvních tělovýchovných spolků na uvedeném území. Velkým dílem se na snaze o rozšíření českého národního povědomí podílely mnohé kulturní podniky (například národopisné výstavy), které mimo jiné podnítily zájem o české národní uvědomění a spolu se zakládáním nových tělovýchovných spolků se v některých oblastech staly styčným výrazem českého vlastenectví a národní emancipace. Do první světové války tělovýchovná hnutí v mnohých směrech prokázala svou schopnost sdružit členstvo a udržovat či rozvíjet svou spolkovou aktivitu. V některých oblastech se staly tělovýchovné jednoty jedním z mála pilířů spolkového, národního i kulturního života.

Milníkem v rozvoji tělovýchovné spolkové činnosti se bezesporu stal rok 1918, kdy se spolu s vyhlášením samostatného československého státu začaly probouzet zpět k životu také tělovýchovné jednoty, zaznamenávající v následujících desetiletích nebývalý rozvoj a nárůst členstva. Důležitá se v daném ohledu stala také diverzita tělovýchovných jednot vzhledem k otevřené inklinaci tělovýchovy k politickým stranám a hnutím. Ačkoliv by se mohlo zdát, že tímto utrpěla hlavně tradiční majoritní tělovýchovná hnutí (Sokol, Orel), nárůst nového členstva vyvážil ztráty způsobené migrací do DTJ a později do FDTJ. Tělovýchovné jednoty nepůsobily pouze na poli sportu a tělovýchovy, ale staly se díky svému stabilnímu kapitálu také iniciátory výstavby nové kulturní a sportovní infrastruktury (sokolovny, orlovny, dělnické domy, plovárny, kina atd.) obohacující oblasti do té doby spíše se stagnujícím vývojem. Konjunktura tělovýchovného spolkového hnutí v období první republiky vyvrcholila zvláště ve třicátých letech, kdy si situace v pohraničních oblastech vyžádala spolupráci všech majoritních tělovýchovných jednot (Sokol, Orel, DTJ) v otázce bezpečnosti a brannosti. Nicméně ani společné snahy tělovýchovných jednot zvýšit připravenost svého členstva a okolního obyvatelstva na hrozbu blížícího se válečného konfliktu nepomohla zabránit polské a následně také německé okupaci. Právě členové tělovýchovných jednot jako jedni z prvních čelili následné perzekuci. Ačkoliv se zde po skončení druhé světové války objevila optimistická snaha volající po „znovuzrození“ tělovýchovných jednot do podoby, v jaké fungovaly do roku 1938, kvůli snahám komunistického režimu o unifikaci a sjednocení tělovýchovy pod hlavičkou sokolské organizace se tak už nestalo.

114 ZA Opava, PŘMO, FDTJ Petřvald, č. kart. 1039, sign 654.

115 ZA Opava, FPT, Věstník 12. okres P. T., Moravská Ostrava, roč. 1, 1930, č. 2, s. nestr., inv. č. 42, č. kart. 2.

116 ZA Opava, FPT, Štafeta. Týdeník pro sport a kulturu, roč. 1, 1932, č. 30–31, s. 2, inv. č. 55, č. kart. 3.

117 Vilém Mucha uvádí přes 3 000 účastníků. Viz Kristýna FOLWARCZŇÁ, *Tělovýchovné spolky a jejich vliv na kulturní život na Karvinsku a Orlovsku*, Ostrava 2016 (diplomová práce Ostravské univerzity), s. 61.

118 Z. HUVAR – B. ŠVRČULA, Ostravská spartakiáda, s. 235–241.

119 Jednotář. Věstník VIII. Kraje Dělnických tělocvičných jednot čs. 6, 1925, č. 13, s. 2–3.

Czech gymnastical movement in Czech Silesia: From its origin until its forced termination

(Summary)

The development of the physical associations in the Opava and Těšín Silesia regions was delayed by other parts of the Austro-Hungarian monarchy. The beginning of development of gymnastic movement activities was best captured directly in Opava, which, as a multi-ethnic city, actively reflected raising of social and cultural life at the past third of nineteenth century. Thanks to this, the Sokol unit was firstly founded here in response to the German Turnverein movement. On the other hand the area of Těšín Silesia, reacted with considerable delay to the development of the association's physical education activities because of difficult situation in between Polish a Czech ethnicities living besides in this multiethnic area. And that's the reason why Polish Sokol became one of the first physical education associations in the area. Also many cultural events (such as ethnographic exhibitions) had great influence to effort to spread Czech national awareness, which, among other things, stimulated interest in Czech national activities and establishment of new sports associations. Until the First World War, sports movements demonstrated in many ways their ability to associate membership and maintain or develop their federal activity. In some areas, physical education units have become one of the few pillars of national and cultural life.

The year 1918 became an important milestone in the development of physical education activities, when, together with the proclamation of an independent Czechoslovak state, physical education units also came back to it's life and become more powerfull then ever. Although it might seem that the traditional major physical education movement (Sokol) suffered mainly from migration of it's members to other gymnastical associations mainly to Workers' Gymnastic Union (DTJ) and Wokers' Gymnastic Federation (FDTJ). Physical education units did not only operate in the field of sports and physical education, but thanks to their stable capital they also became founders of new cultural and sports infrastructure (gymnasiums, workers' houses, swimming pools, cinemas, etc.) The boom of the gymnastical movement in the period of the First Republic culminated especially in the 1930's, when the situation in the border areas required the cooperation of all major sports units (Sokol, OreI, DTJ) in the issue of security and defense. However, even the joint efforts of all main sports units did not help prevent the Polish and the German occupation after that. It was the members of the physical education units who were among the first to face the subsequent persecution which was the biggest danger during the World War II.

Although an optimistic effort emerged here after the end of World War II, calling for the „rebirth“ of physical education units to the form in which they functioned until 1938, due to the communist regime's efforts to unify physical education under the Sokol organization, this did not happen and gymnastical movement associations were never renewed again.

Mgr. Kristýna Folwarczná
Doktorandka
Katedra historie
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita
folwarcznakristyna@gmail.com

Mgr. Richard Moravec
Doktorand
Katedra historie
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita
richard.moravec93@gmail.com